

פרס זאב לספרות ילדים ונוער, תשמ"ז

בבית-הסופר בתל-אביב, באולם מלא מפה לפה, הוענק **פרס זאב לספרות ילדים ונוער** תשמ"ז. את הזוכים ברכו: דוד פור, יו"ר המזה"פ במשרד החינוך והתרבות; יוסף נבו, יו"ר האגודה למען החייל; יואב ברש, מנהל "מסדה", בשם המול"ים. הנחה: גרשון ברגסון, ראש המדור לספרות ילדים במשרד החינוך והתרבות.

הנימוקים למתן "פרס זאב" תשמ"ז לרות אלמוג על ספרה 'צוענים בפרדס' ("מסדה", 1986)

רות אלמוג התפרסמה עד כה בעיקר בזכות ספריה למבוגרים. לאחרונה נתעשרה ספריית הילדים שלנו בכמה ספרים — מפרי עטה — לילדים.

'צוענים בפרדס', הוא המגובש והבשל שבהם. בספר זה באו לידי ביטוי כישורים ספרותיים משכבר וכאלה שהבשילו עם הזמן והנסיון המצטבר. ניכרים בו רגישות מיוחדת לעולם הפרטי, הדינאמי, תוסס ואופייני, של הילדים: שאיפה להרפתקנות מסתורית ובורבזמן גילויי הססנות, חששות ופחדים ילדותיים, נטייה להתגרריות קנטרניות, לעיתים אפילו קצת "מרושעות", ובורבזמן חשיפה של סף עלבון עצמי נמוך מאוד, סקרנות מרחבית לעומת הסתגרות מופנמת, התערבות "חצופה" בענייני מבוגרים והורים (למשל: נישואין שניים של אמא) ובורבזמן שמירה קנאית ומופגנת, כביכול, על ערך העצמאות והעצמיות בעולם של חברת הילדים.

הסיפור עצמו מבליט את הכישרון לבנות עלילה מושכת ומעניינת, עם יסוד של הרפתקה מוזרה ומסקרנת, במסגרת של מציאות "ריאליסטית" (דמויות-מציאות של-ממש), ולא פחות מכך מפגין עושר דמיוני, שהוא פרי חדירה מחודשת של הסופרת לתודעה ולחיי-החברה של הילדים. הדמיון כאן הוא חלק בלתי-נפרד מעולמם של הילדים, כשם שזה מתבטא בהתנסויות ממשיות במציאות החוץ-ספרותית. הסיפור מצטיין ברקימת מערכת יחסים מורכבת ומיוחדת בין ילדה לאימה, בין הילדה לשכניה הבוגרים, ובין הילדה לחבריה המגוונים; וכל זאת מבלי לנסות לגנוב את זעתם של הקוראים על-ידי ביטויים "מחליקים" או אירועים מתקתקים — מלאכותיים.

אף שהסיפור מסופר (כתוב) בגוף שלישי והמספרת ה"כל-יודעת" משתדלת לשמור על מעמדה האימפרסונאלי, מחוץ להתרחשויות עצמן, ניתן להתרשם בנקל מעוצמת החום, ההבנה והאהדה, שמוקרנים ממנה במהלך הסיפור. הסיפור מוגש בסגנון פשוט, "נקי", ענייני וקולח, בלא כל הצטעעויות; והחשוב מכל — בניית הדמויות מאפשרת בנקל לילד הקורא להשתתף באופן "חיי" (חרדה, תקווה, הזדהות...) בכל מה שעובר עליהן.

לא נעדרים מן הריקמה הסיפורית גם שביבים של הומור דק ועדין ונתחים חיוניים של הווי היסטורי ארץ-ישראלי; כלומר: ילדות בצילם של פרדסים, "פורשים", אנגלים, מחתרות, הדי בית-הסוהר בעפו, "שבועות", סודות, אקדחים, תנ"ך ותליות.

לזכותו של הספר הבלתי-יומרני ייאמר עוד, שהוא נעדר כליל דיגרסיות דידאק-טיות, בין מפורשות ובין מובלעות. רק משפט אחד (משפט-מפתח) עשוי להדהד מתוכו, עם סיום הקריאה ואילך; כחומר למחשבה חוזרת שתלווה את הקורא: "אילינקה שלי" — אמרה אמא — "הדמיונות הם כדי לכתוב סיפורים ואגדות, לא בשביל החיים".

כל שהוזכר כאן, ולא הכל הוזכר כאן, כמובן, עושה את ספרה של רות אלמוג ליצירה חשובה ששכרה בצידה. ועל כך החלטנו פה אחד להעניק לה את "פרס זאב", התשמ"ז.

ולראיה באנו על החתום:

אורי אורלב

גרשון ברגסון

ד"ר שלמה הראל

דברי רות אלמוג:

חבר השופטים, אדונים נכבדים, ידידים ובני משפחה. אל ספרות הילדים נתוודעתי מחדש באמצעות בנותי, תחילה קראתי בה למענן ואחר כך למען עצמי, משום שגיליתי בה עולם נפלא ומלהיב, ועל כך אני אסירת תודה להן.

לעתים קרובות חשקתי גם אני לעשות משהו בתחום הזה, אבל עלה בידי לכתוב רק ספר קטן אחד לפני הרבה שנים בשם "נפי, נסיך הקרנפים" (עם עובד). ניסיתי כוחי שוב ושוב, אבל התברר לי בהדרגה שאין זה מגרש המשחקים שלי.

מה היתה הסיבה, מה ההבדל בין ספרות המתכנית "ספרות מבוגרים" לבין ספרות הילדים — דברים אלה לא הצלחתי להבהיר לעצמי, אף על פי שהבנתי ששם נעוץ הקושי, בהבדל הדק ואולי העקרוני בין השתיים.

באחד מספריו שואל ז'אן פול סארטר: "מדוע לכתוב?" ומשיב כי לכל אחד סיבותיו שלו. האחד מחפש מפלט ובורח והשני מבקש לכבוש כיבושים. אבל עדיין נשאלת השאלה מדוע לברוח או לכבוש כיבושים דווקא בדרך הזאת.

ובכן, אני מקבלת את גירסתו של סארטר שמעבר לכל הסיבות קיימת בחירה פנימית, הכרעה להרחיב את הסובייקטיביות של האני עד לקצה גבולו, כלומר: עד למקום שבו הוא מתחבר עם הזולת הקורא. לפי תפיסתי מתלווה אל הכרעה כזאת התגייסות, משום שהתגייסות היא ההצדקה היחידה שאני יכולה למצוא למעשה פלישה כזה אל תחום הזולת, מעשה של הסגת גבול, לפעמים קשה וגס למדי. איני מתכוונת להתגייסות פוליטית במובן צר, אלא במובן הרחב ביותר שבאפשר,

במובן האנושי-כללי. ומשום שאיני מוצאת טעם בעשייה הספרותית ללא התגייסות כלשהי, מתחייבת מכאן צורה של חתרנות.

לפי תפיסתי, לכתוב פרוזה פירושו בראש ובראשונה ומעבר לעיסוק במילים ובלשון — המהות הפנימית של הפרוזה — להיות סובורסיווי, בדרך זו או אחרת. והנה, בספרות ילדים ונוער לא גיליתי יסודות אלה של התגייסות מעבר לדידאקטיקה פשוטה, אבל דידיאקטיקה אינה לטעמי, יותר מזה, אני דוחה אותה בשתי ידיים ורואה בה ניגוד חריף לחתרנות. מה דידיאקטיות באה להגן על מסגרות קיימות, החתרנות באה לערער עליהן ולהעמידן בסימן שאלה.

לאחר בירור זה שעשיתי עם עצמי ולאור המסקנות שאליהן הגעתי הוצאתי את עצמי מן המשחק — רציני ככל שהוא — של ספרות הילדים. כך, עד שקיבלתי יום אחד מכתב מאת נירה הראל — עורכת מדור ספרות ילדים ונוער בהוצאת "עם עובד", אשר בו הזמינה אותי לכתוב ספר בשביל ההוצאה שבה היא עובדת. עניתי מיד בשלילה. אבל נראה שההזמנה פעלה פעולה מסויימת. יום אחד נזכרתי בכדור כסף שמצאתי בשדה ליד ביתי, ומשנזכרתי באותו עניין היה ברור לי מיד כי עלי להעלותו על הכתב. כך נולד ספרי "כדור הכסף" (הוצאת עם עובד, דן חסכן). זה היה נסיון ראשון, ואני לא האמנתי כי אוכל לחזור עליו, עד שד"ר זוהר שביט, ידידתי, ביקשה ממני ספר בשביל "מסדה", ההוצאה שבה היא עורכת את מדור ספרות הילדים והנוער. הפעם לא השבתי בשלילה, אלא החלטתי לעשות מאמץ גדול ולהוליד עוד ספר. ראשית, לא רציתי לאכזב ידידה. שנית, הייתי שרוייה, כמו תמיד, במצוקה כספית וכאן הוצעה מקדמה מפתה.

באחד הלילות, בשעה הפוריה של קודם שקיעה בתרדמה, חזרתי בדמיוני אל מחוז ילדותי האבוד, מחוז הסיפור על כדור הכסף, ודליתי משם את "צוענים בפרדס". למחרת ישבתי אל שולחן העבודה שלי וכתבתי במשך שעות-עבודה רבות את הטיוטה הראשונה של הספר, אשר זיכני בפרס זאב.

הנימוקים למתן "פרס זאב" תשמ"ז לדורית אורגד על ספרה 'הנער מסיביליה'

ספרה של דורית אורגד, "הנער מסיביליה", הוא יומן היסטורי, על אנוסים בספרד, במאה ה-17.

הנער מסיביליה, גיבור הספר, הוא הנער מנואל בן ה-13, שמשפחתו ברחה מפורטוגל מאימת האינקוויזיציה ומוראותיה.

אנו מתוודעים לחיי משפחות אנוסים בראשית המאה ה-17 ועד מחציתה: הווי חייהם, חרדותיהם, מאמציהם לשמירת יהדותם בסתר. קיום מצוות בגלוי, שאין בהן כדי לעורר חשד של המשרתים הנוצרים ושכניהם; וקיום מצוות בסתר, שעם גילוי העובדה ע"י הסביבה, הם ממיתים אסון על עצמם.

אחת הבעיות החריפות העולות היא — אימתי ואיך מגלים המבוגרים את הסוד לילדיהם ומה מידת הסכנה בעובדה שילדים יודעים סוד כמס.